

Diskriminace

Oddělení či oddělování příslušníků určité skupiny charakterizované rasovými či etnickými hledisky je nepřipustnou segregací, a to i tehdy, není-li odůvodněno ani motivováno rasovými hledisky, pokud faktický výsledek takového zacházení není podložen legitimním cílem, a sleduje-li legitimní cíl, nejsou prostředky k jeho dosažení vhodné a nezbytné, případně i takovými jsou, ale nepřiměřeně (neadekvátně) zasahují oprávněné zájmy znevýhodněných (segregovaných) osob.

Za důkaz lze považovat důkazní prostředek, na jehož základě budou prokázána taková relevantní tvrzení, z nichž lze dovodit existenci určitého nerovného zacházení. V případě rasové diskriminace spočívající v segregaci při poskytování vzdělání je nezbytné nejen to, aby žalobce tvrdil, že se cítí být diskriminován (že byl obětí segregáčního zacházení), ale aby též vysvětlil, z čeho tento diskriminační důsledek dovozuje, resp. z jakých konkrétních skutečností (okolností) se podává. V případě diskriminace spočívající v rasové segregaci při poskytování vzdělávání mohou taková tvrzení spočívat zejména v tom, že v určitém místě a čase docházelo či dochází k neadekvátnímu (disproporčnímu) zastoupení dotčené etnické menšiny v konkrétním školském zařízení či v jeho jednotlivých třídách, přičemž příslušným důkazním prostředkem k prokázání takového tvrzení budou povětšinou určité (oficiální či věrohodné neoficiální) statistické údaje.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č.j. 25 Cdo 473/2021-337 ze dne 5.5.2022)

Nejvyšší soud rozhodl ve věci žalobců: a) M. M., narozený XY, bytem XY, b) nezletilá AAAAA (pseudonym), narozená XY, bytem jako žalobce a), c) K. K., narozený XY, bytem XY, d) B. K., narozená XY, bytem jako žalobce c), e) R. K., narozený XY, bytem XY, f) S. K., narozená XY, bytem jako žalobce e), všichni žalobci zastoupení Mgr. D.S., advokátem se sídlem P., proti žalovaným: 1) s. m. O., IČO XY, se sídlem XY, zastoupené Mgr. et Mgr. A.S., advokátem se sídlem B., a 2) Z. š. O.-V., Š., IČO XY, se sídlem XY, zastoupená Mgr. M.P., advokátkou se sídlem O., o ochranu proti diskriminaci, vedené u Okresního soudu v Ostravě pod sp. zn. 54 C 192/2016, o dovolání všech žalobců proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. 6. 2020, č. j. 57 Co 433/2019-301, tak, že rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. 6. 2020, č. j. 57 Co 433/2019-301, a rozsudek Okresního soudu v Ostravě ze dne 14. 8. 2019, č. j. 54 C 192/2016-251, se zrušují a věc se vrací Okresnímu soudu v Ostravě k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

I. Rozhodnutí soudu prvního stupně

1. Okresní soud v Ostravě (dále též jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 14. 8. 2019, č. j. 54 C 192/2016-251, ve výroku I zamítl žalobu, jíž se žalobci domáhali, aby každému z nich zaplatili oba žalovaní společně a nerozdílně částku 75 000 Kč, a ve výrocih II až VII rozhodl o povinnosti jednotlivých žalobců a) až f) nahradit žalovaným náklady řízení.

2. Uvedených částek se žalobci domáhali coby zadostiučinění za nemajetkovou újmu, která jim měla být způsobena diskriminačním jednáním spočívajícím v jejich segregaci při vzdělávání, probíhajícím v Z. š. O.-V., se sídlem XY (dále též jen „ZŠ Š.“), a to z důvodu jejich etnického původu.

3. Soud prvního stupně vycházel ze skutkových zjištění, dle kterých žalovaný 1) počínaje dnem 1. 1. 2006 zřídil žalovanou 2) coby spádovou školu pro městský obvod XY. Žalobci a) až f) navštěvovali tuto školu v různých obdobích. K výuce byli přijati na základě písemných přihlášek podaných jejich zákonnými zástupci, a to po absolvování zápisu do první třídy. Žalovaná 2) nejprve organizovala svou výuku toliko v budově na ulici XY (a to ve vzdělávacím programu nazvaném „Přes tři schody do života“), avšak v roce 2009 Rada městského obvodu XY rozhodla o vytvoření nového programu na této základní škole s výukou anglického jazyka od první třídy a druhého cizího jazyka od druhého stupně základní školy (nazvaného „Chceme být úspěšní“). Výuka v těchto dvou vzdělávacích programech byla zahájena ve školním roce 2010/2011. Výuka v prvním vzdělávacím programu probíhala nadále v budově na ulici XY a výuka v druhém (rozšířeném) vzdělávacím programu zprvu probíhala v části pronajatých prostor, posléze v budově na adrese XY. V novém vzdělávacím plánu byla výuka zahájena dne 1. 9. 2010 a v jeho rámci byla otevřena jedna první třída s 15 žáky. Výše uvedené vzdělávací programy se lišily především jazykovou výukou, přičemž ve vzdělávacím programu „Chceme být úspěšní“ se dále od třetího ročníku vyučovaly informační a komunikační technologie (ICT). V každém programu byly používány jiné učebnice od jiných vydavatelů, avšak byly uplatňovány stejné principy výuky a též po obsahové stránce byly tyto programy stejné. Žalovaná 2) umožňovala, aby žák studující v budově na ulici XY byl přeřazen ke studiu do budovy na XY a naopak, tudíž přestup mezi školními vzdělávacími plány „Přes tři schody do života“ a „Chceme být úspěšní“ byl možný. Dále soud prvního stupně dospěl k závěru, že všechny žalobce lze považovat za příslušníky romského etnika. Žalobce a) zahájil povinnou školní docházku v ZŠ Š. ve školním roce 2004/2005 a základní vzdělání ukončil v roce 2013. Žalobkyně b) byla přijata do první třídy ve školním roce 2010/2011. Žalobce c) nastoupil do první třídy ve školním roce 2006/2007. Žalobkyně d) zahájila povinnou školní docházku ve školním roce 2009/2010 a ve druhém pololetí šesté třídy se odstěhovala do zahraničí. Žalobce e) nastoupil do první třídy ve školním roce 2005/2006. Žalobkyně f) nastoupila do první třídy ve školním roce 2008/2009. Ani jeden ze žalobců neprojevil v průběhu vzdělávání u žalované 2) zájem o přestup do vzdělávacího programu „Chceme být úspěšní“.

4. Žalobci podle soudu prvního stupně ani po poučení podle § 118a odst. 1 a 3 zákona č. [99/1963](#) Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“) netvrdili, v jakém jednání toho kterého žalovaného spatřují protiprávnost, jakou zákonem uloženou povinnost žalovaní porušili a dále neprokázali svá tvrzení, že projevíli zájem o přestup do vzdělávacího programu „Chceme být úspěšní“, že absolvovali příslušný test v souvislosti s deklarovaným zájmem o přestup ke vzdělávání do budovy na ulici XY a s jakým výsledkem, a jak byl ten který ze žalobců diskriminován, jestliže pro splnění požadavků § 10 zákona č. [198/2009](#) Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů musí být tvrzeno, jak se každého ze žalobců diskriminace osobně dotýká a která ji vnímá. Podle § 133a o. s. ř. by žalovaní měli prokazovat, že se o diskriminaci nejednalo, avšak v daném případě nebylo co vyvracet. I kdyby výuka žalobců měla nižší úroveň, nesvědčilo by to samo o sobě o tom, že jim byla způsobena újma. Podle soudu prvního stupně žalobcům nic nebránilo, aby se nechali zapsat či aby přestoupili na jinou školu v téže či jiné městské části, přičemž rozhodnutí, na jakou školu své dítě přihlásí, bylo a je zcela v dispozici rodičů dítěte. Jestliže zákonným zástupcům nebyly jasné podmínky, mohli si potřebné informace vyžádat u příslušných úřadů. Stát totiž nemůže zasahovat do primární role rodičů při výchově dětí, jestliže jednání rodičů nevykazuje žádné známky toho, že nejsou ochotni nebo schopni rozhodnout o nejvhodnější formě vzdělání pro své děti. Žalovaná 2) dále není oprávněna zkoumat národnost jednotlivých žáků a nebylo prokázáno, že by tak kdykoliv činila. Jestliže byly romské děti navštěvující ZŠ Š. považovány za sociálně znevýhodněné, není to proto, že by patřily k romské menšině, nýbrž proto, že velká část romských dětí tyto podmínky zřejmě naplňovala.

5. Soud prvního stupně tedy uzavřel, že žalobci a), c) a f) nemohli být diskriminováni, neboť v době otevření nového školního vzdělávacího programu „Chceme být úspěšní“ na ulici XY navštěvovali

vyšší ročník než první třídu a nemohli nikam přestoupit. Teoretická možnost přestupu existovala u žalobkyně b), avšak ta o přestup nepožádala. Také v případě žalobek d) a f) byl přestup do nového vzdělávacího plánu teoreticky možný, ani ony však o takový přestup nepožádaly.

II. Rozhodnutí odvolacího soudu

6. Krajský soud v Ostravě (dále též jen „odvolací soud“) rozsudkem ze dne 30. 6. 2020, č. j. 57 Co 433/2019-301, rozsudek soudu prvního stupně ve výroku I potvrdil (výrok I) a změnil jej toliko ve výrocích II až VII ohledně náhrady nákladů řízení před soudem prvního stupně (výrok II). Ve výrocích III až IX pak rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení.

7. Odvolací soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními soudu prvního stupně a dále uvedl, že soud prvního stupně aplikoval na tato zjištění přílehlavá ustanovení antidiskriminačního zákona a zákona č. [561/2004](#) Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále též jen „školský zákon“). Odvolací soud dále vysvětlil pojem spádové školy a uvedl, že § 36 odst. 7 školského zákona výslovně umožňuje zákonnému zástupci dítěte volbu základní školy, do níž přihlásí své dítě k zápisu k povinné školní docházce. Podle jeho názoru je zcela na rozhodnutí zákonného zástupce dítěte, zda pro něj zvolí spádovou školu či základní školu jinou. Odvolací soud se ztotožnil se soudem prvního stupně v tom, že žalobci jsou aktivně věcně legitimováni a že je lze považovat za příslušníky romského etnika. Taktéž oba žalovaní jsou pasivně věcně legitimováni.

8. Dále odvolací soud vyložil pojem přímé a nepřímé diskriminace, uvedl, v čem spočívá rasová segregace a ztotožnil se s tvrzením žalobců, že rasová segregace brání integraci menšin a posiluje stereotypy a rasismus, že sama o sobě působí újmu, neboť ochuzuje oběť o výhody začlenění do společnosti a společné interakce s příslušníky dalších skupin a prohlubuje i sociokulturní znevýhodnění. Segregaci považuje odvolací soud za protiprávní, avšak dospěl k závěru, že k ní v daném případě nedošlo.

9. Žalobci a), c), d), e) a f), kteří byli přijati do prvního ročníku základní školy před školním rokem 2010/2011, objektivně nemohli být vzděláváni v jiné budově, tj. v budově v XY, neboť výuka v této budově se školním vzdělávacím plánem „Chceme být úspěšní“ započala až ve školním roce 2010/2011. Jejich přijetí ke vzdělání v budově v XY bylo tedy výlučně důsledkem rozhodnutí rodičů nezletilých dětí. Žalovaní nebyli schopni tento stav ovlivnit a žalobci nebyli ke studiu v této budově nijak nuceni. Ani jeden ze žalobců netvrdil a neprokázal, že by měl zájem přestoupit do školního vzdělávacího plánu „Chceme být úspěšní“. Právní řád i mezinárodní úmluvy přitom kladou důraz na primární roli a zodpovědnost rodičů při výchově svých dětí. Do takového rozhodnutí rodičů nemůže stát zasahovat a musí respektovat jejich názor na vzdělání a výuku.

10. Žalovaní se nedopustili přímé diskriminace, neboť první žalovaný nestanovil školské obvody podle etnicity a druhá žalovaná rovněž žáky do jednotlivých budov podle etnicity žáků nerozdělovala, přičemž ve vztahu k žalobcům a), c), d), e) a f) ani k žádnému rozdělování do těchto budov nemohlo dojít. V jejich případě nelze proto uvažovat ani o diskriminaci nepřímé. Ve vztahu k žalobkyni b) bylo podstatné zjištění, že zápisy do obou výukových programů byly prováděny podle rozhodnutí zákonných zástupců (rodičů) jednotlivých dětí při zápisu do první třídy, přičemž jediným kritériem pro zařazení žáka do jednoho ze dvou výukových programů byl dosažený počet bodů při zápisu, při kterém druhá žalovaná postupovala v souladu se školským zákonem. Toto kritérium bylo zcela objektivně odůvodněno legitimním cílem, kterým byla výuka cizího jazyka od první třídy a výuka druhého cizího jazyka na druhém stupni, k jehož dosažení je nezbytná daná školní zralost, která byla hodnocena při zápisu body. K rozdělení do jednotlivých tříd druhá žalovaná neuplatnila etnické hledisko, a nejde tedy o diskriminaci přímou. K tomuto rozdělení druhá žalovaná použila kritérium, které sledovalo legitimní cíl a prostředky k jeho dosažení byly přiměřené a nezbytné, protože nedošlo ani k diskriminaci nepřímé. K tvrzenému oddělení dětí tak nedošlo v důsledku diskriminace přímé či

nepřímé, a nejedná se tak o segregaci. Se žalobci nebylo zacházeno méně příznivě, než se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a žalobci nebyli znevýhodněni oproti ostatním. O tom svědčí i fakt, že v budově v XY byli vzděláváni i žáci romského etnika, což prokazuje absenci nepřímé diskriminace, kdy rozhodující byl počet dosažených bodů při zápisu do prvního ročníku či školní výsledky při žádosti o přeřazení.

III. Dovolání

11. Proti výroku I rozsudku odvolacího soudu podali všichni žalobci dovolání, jehož přípustnost dovozují z toho, že rozhodnutí odvolacího soudu závisí na vyřešení právních otázek, které nebyly v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu dosud vyřešeny.

12. Dovolatelé nejprve zdůraznili podle nich důležité skutkové okolnosti případu, které odvolací soud nevezal v úvahu. V tomto směru zejména uvedli, že v rozporu se zásadami rovného zacházení byli vzděláváni v zařízení, které navštěvovali takřka výlučně žáci romské etnické příslušnosti, přičemž etnické složení obyvatelstva spádového obvodu školy (městský obvod XY) takové rozložení neodůvodňuje; romská populace tvoří cca 12 % obyvatelstva XY, přitom žáci vzdělávaní v budově v XY byli v době průzkumu ze 100 % Romové a ze žáků vzdělávaných v budově v XY bylo jen 1 % Romů. V období do roku 2010 žalovaná 2) provozovala školské zařízení jen v jedné budově v XY a disproporční zastoupení romských žáků bylo v tomto období zřejmě důsledkem faktu, že neromští rodiče přihlašovali své děti na jiné školy mimo spádový obvod. Tuto skutečnost nemohla žalovaná 2) ovlivnit, avšak žalobci ve vztahu k tomuto období dovozovali odpovědnost žalovaného 1). Od roku 2010 žalovaná 2) zahájila výuku v budově v XY, přičemž studium v budovách odlišila podle dvou různých vzdělávacích programů. Ačkoliv žalovaná 2) tvrdila, že vzdělávací plán realizovaný v budově na XY je standardní a že je do něj zařazeno každé dítě z XY, které nedosáhne při zápisu na základě posouzení pedagogem nadstandardního ohodnocení, ve skutečnosti bylo v řízení prokázáno, že tento vzdělávací plán je „substandardní“, určený pro děti ze znevýhodněného prostředí, s malým zájmem o studium a špatnou domácí přípravou. Žalobci proto dovozovali, že vytvoření dvou školských vzdělávacích programů je jen zastíracím manévrem pro segregaci podle etnického klíče, která je nezákonná bez ohledu na to, zda je záměrná.

13. Co do právního posouzení věci považují žalobci za předčasný závěr odvolacího soudu, že ani po roce 2010 nedošlo k jejich přímé diskriminaci. Odvolací soud v tomto směru nepřihlédl k tomu, že ze způsobu, jakým byly oba školní vzdělávací programy nastaveny, jakým byly děti do těchto programů zařazovány a jakým byla výuka organizována, lze diskriminační záměr dovodit. Naopak oba soudy zdůrazňovaly, že jediný rozdíl mezi oběma programy je v rozšířené výuce jazyků u vzdělávacího programu „Chceme být úspěšní“, ačkoliv žalobci v průběhu řízení několikrát upozorňovali na pasáž vzdělávacího plánu „Přes tři schody do života“, dle které je tento plán určen pro děti ze znevýhodněného prostředí, z početných rodin, s nízkou motivací ke vzdělání, se špatnou domácí přípravou a s častými absencemi. Podle žalobců je tedy zřejmé, že tento vzdělávací plán neměl sloužit jako výchozí pro všechny žáky ze spádového obvodu, kteří neprojeví zájem o rozšířenou výuku jazyků nebo skončí „pod čarou“ na základě několikaminutového zhlédnutí pedagogem v rámci zápisu. Je-li pak toto rozlišení vzdělávacích programů propojeno s faktem, že ve vzdělávacím programu pro sociokulturně znevýhodněné děti se ocitly pouze děti romské a „nad čarou“ téměř výhradně děti neromské, je podle žalobců jen obtížně možno zbavit se dojmu, že přesně takový důsledek žalovaná 2) zamýšlela. V tomto směru podle dovolatelů trpí rozhodnutí odvolacího soudu vadami spočívajícími v nedostatečně provedeném dokazování, v opomíjení důkazů či v jejich chybějícím vyhodnocení. Za klíčové považují dovolatelé zodpovězení otázky, zda na přímou diskriminaci žalobců ukazuje skutečnost, že vzdělávací program „Přes tři schody do života“ je výslovně koncipován pro děti ze znevýhodněného prostředí, které nejsou ke vzdělání motivovány a mají slabou domácí přípravu a časté absence.

14. I kdyby se ovšem nejednalo o diskriminaci přímou, pak žalobci nesouhlasí se závěrem soudu odvolacího, že se nejednalo ani o diskriminaci nepřímou. Žalobci připouští, že zajištění nadstandardní výuky cizích jazyků je legitimním cílem, nesouhlasí však již s tím, že použité prostředky byly přiměřené a nezbytné. Rozšířená výuka cizích jazyků nevyžaduje výuku v oddělených třídách a již vůbec ne v oddělených budovách. Vůbec není zřejmé, jak odvolací soud aplikoval test přiměřenosti; nejen že opatření selhává z hlediska potřebnosti, nezbytnosti a subsidiarity, ale chybí i vážení přiměřenosti v užším slova smyslu, tj. srovnání významu práva, do něžž je zasaženo, s legitimním cílem, který je proklamován. Mezi přiměřené a nezbytné prostředky rozhodně nelze podřadit tvrzený systém hodnocení školní zralosti. Konečně z rozhodnutí odvolacího soudu podle žalobců nevyplývá nic ohledně záruk, že bodující pedagogové při bodování nepostupovali dle etnického klíče (protože výsledky svědčí spíše o opaku), stejně jako z něj neplyne, jak bylo pracováno s pozitivní povinností vyrovnat historické znevýhodnění romského etnika. Právě otázky spojené s výkladem nepřímé diskriminace (výkladu legitimního cíle či nezbytnosti a přiměřenosti zvolených prostředků) nebyly podle dovolatelů v dosavadní judikatuře Nejvyššího soudu ani Ústavního soudu řešeny, a to ani v rozhodnutích Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 4277/2010, či Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1136/13. Dovolatelé upozornili, že rasovou diskriminací při poskytování vzdělávání se zabýval v několika svých rozhodnutích Evropský soud pro lidská práva, přičemž odvolací soud se nedostatečně vypořádal s relevantními závěry v této judikatuře dovozenými.

15. Dále pak dovolatelé předkládají dovolacímu soudu k posouzení názor vyslovený odvolacím soudem, že k nepřímé diskriminaci před rokem 2010 nemohlo dojít proto, že první žalovaný nestanovil spádové obvody dle etnického klíče a přihlášení žalobců do této školy žalovaní nemohli ovlivnit. Podle žalobců je nutné odmítnout argument odvolacího soudu, že jejich rodiče nebyli nuceni přihlásit žalobce do segregované školy v XY, neboť rodiče nejsou povinni vyhledávat školu, kde jejich dítě nebude vystaveno nežádoucímu či protiprávnímu zacházení a podstupovat s tím spojené obtíže (např. cestování do vzdálenějších lokalit). Je součástí důkazního břemene žalovaných, aby vysvětlili, jak se hodlali s disproporčním zastoupením dětí ve škole v XY vypořádat. Závěr odvolacího soudu, že k diskriminaci nemohlo dojít, je tedy přinejmenším předčasný.

16. Dovolatelé navrhli, aby dovolací soud zrušil rozsudek odvolacího soudu, případně i rozsudek soudu prvního stupně, a věc jim vrátil k dalšímu řízení.

IV. Vyjádření žalovaných

17. Žalovaný 1) ve svém vyjádření k dovolání žalobců uvedl, že odvolací soud vycházel z dokazování provedeného v dostatečném rozsahu a ve vztahu k otázkám předloženým v dovolání rozhodl zcela správně. Před školním rokem 2010/2011, kdy ještě neprobíhala výuka v budově v XY, mohli rodiče žalobců a), c) až f) zvolit jinou spádovou školu, nicméně tak neučinili a rozhodli se zcela dobrovolně své děti přihlásit do základní školy v XY. Žalovaní přitom nemohli nijak ovlivnit etnické či národnostní složení žactva při existenci pouze jednoho školského zařízení. Ani v dalších letech neprojevili žalobci zájem o přestup do jiného školského zařízení, například do programu „Chceme být úspěšní“ realizovaného v budově v XY. Žalovaný 1) nestanovil školské obvody dle etnicity a současně nedošlo k žádnému přerozdělování žalobců v rámci školních programů. Před školním rokem 2010/2011 tak k segregaci žalobců nemohlo dojít. I po té bylo při rozdělování žáků do tříd uplatněno zcela legitimní, přiměřené a nezbytné kritérium, kterým byla školní zralost, jejíž posouzení bylo zárukou, že dítě bude náročnější školní program schopno absolvovat. Žalovaný 1) navrhl, aby dovolací soud dovolání žalobců zamítl.

18. Žalovaná 2) ve svém vyjádření k dovolání odkázala na svá předchozí vyjádření v této věci a uvedla, že argumentace žalobců je založena především na mezinárodní judikatuře, která se skutkově odchyluje od skutkového stavu v předmětné věci, a není proto relevantní. Žalobci se tak snaží povinnost nést důkazní břemeno nahradit spekulativními tvrzeními a skutkově nepřiléhavou

judikaturou. Rovněž žalovaná 2) navrhla, aby dovolací soud dovolání žalobců zamítl.

V. Přípustnost dovolání

19. Nejvyšší soud v dovolacím řízení postupoval a o dovolání rozhodl podle zákona č. [99/1963](#) Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 1. 1. 2022 (viz čl. II a XII zákona č. [286/2021](#) Sb.), dále jen „o. s. ř.“

20. Po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno osobami oprávněnými (žalobci) zastoupenými advokátem (§ 241 odst. 1 o. s. ř.), a to ve lhůtě stanovené v § 240 odst. 1 o. s. ř., shledal Nejvyšší soud dovolání přípustným podle § 237 o. s. ř., neboť napadené rozhodnutí odvolacího soudu závisí na vyřešení otázek hmotného i procesního práva spojených s problematikou rasové segregace coby formy přímé či nepřímé diskriminace při poskytování (základního) vzdělávání, které nebyly v dosavadní judikatuře Nejvyššího soudu komplexně posouzeny a vyřešeny, případně na vyřešení otázek, které byly odvolacím soudem posouzeny v rozporu s dosavadní rozhodovací praxí Nejvyššího soudu. Jedná se zejména o otázky spojené s aplikací antidiskriminačního zákona ve vztahu k rasové segregaci, tedy jednak vymezení pojmu etnické či rasové segregace, jednak způsobu, jakým na jev rasové segregace dopadají právní instituty přímé či nepřímé diskriminace, a jednak, jakým způsobem je třeba zacházet s problematikou přesunutí důkazního břemene v obdobných (antidiskriminačních) sporech.

VI. Důvodnost dovolání

21. Je-li dovolání shledáno přípustným, zabývá se dovolací soud tím, zda dosavadní řízení není postíženo zmatečností (§ 229 odst. 1, odst. 2 písm. a/, b/ a odst. 3 o. s. ř.) či jinými vadami řízení, které by mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí o věci (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.). S ohledem na otázky, jimiž se má dovolací soud v tomto řízení zabývat, vyvstává v souvislosti s případnými vadami řízení otázka, zda soud prvního stupně a v návaznosti na něj soud odvolací správně posoudily otázku splnění podmínek pro přenesení důkazního břemene na žalované ve smyslu § 133a písm. b/ o. s. ř. Zodpovězením této otázky se však dovolací soud bude zabývat v tomto rozhodnutí až poté, co budou exponovány obecné principy a východiska, jimiž musí být souzený případ poměřován z hlediska práva hmotného. Až právě v návaznosti na tato východiska bude možné vyjasnit, co musí být ze strany žalobců ve skutkově obdobných sporech tvrzeno a prokázáno, aby byla naplněna hypotéza uvedeného procesního ustanovení. Odvolací soud se výslovně naplněním podmínek pro přenesení důkazního břemene nezabýval, jelikož dospěl k závěru, že i bez tohoto přenesení důkazní povinnosti na žalované bylo v daném případě prokázáno, že nedošlo k přímé ani nepřímé diskriminaci žalobců.

22. Žalobci coby příslušníci romského etnika dovozují vznik nemajetkové újmy v důsledku tvrzené segregace (oddělení) na základě etnického původu při poskytování základního vzdělávání ve školském zařízení provozovaném žalovanou 2). Toto jednání považují žalobci za rozporné se zákazem diskriminace, přičemž tvrdí, že v jejich případě došlo k uvedené segregaci v důsledku přímého nebo nepřímého diskriminačního zacházení (jednání) ze strany obou žalovaných, a to ve vztahu ke dvěma různým časovým obdobím - do konce školního roku 2009/2010 a od školního roku 2010/2011. Podstatné také je, že žalobci sice spatřují zhoršené zacházení primárně již v tom, že došlo k jejich segregaci při poskytování vzdělávání, avšak nadále též upozorňují na rozdíly v obsahu výuky ve výše jmenovaných učebních osnovách (vzdělávacích plánech).

a) Segregace jako důsledek diskriminace (obecná východiska)

23. Co se týče pojmu segregace, a rasové segregace zvláště, dospěl odvolací soud k závěru, že segregace je „zvláštní formou diskriminace spočívající v systematickém oddělování příslušníků a příslušnic určité skupiny ohraničené zakázaným diskriminačním důvodem, a to i při absenci pojmu

segregace coby zákonem výslovně uznané formy diskriminace.“ Dále odvolací soud doplnil, že „segregace brání integraci menšin a posiluje stereotypy a rasismus, že sama o sobě působí újmu, neboť ochuzuje oběť o výhody začlenění do společnosti a společné interakce s příslušníky dalších skupin a prohlubuje i sociokulturní znevýhodnění“.

24. Nejvyšší považuje tyto závěry odvolacího soudu za v zásadě správné, a to z níže vyložených důvodů. Segregace obecně skutečně spočívá v odlišování a oddělování určitých osob či jejich skupin podle nejrůznějších kritérií či znaků (rasy, etnicity, pohlaví, věku, majetku atd.), a to v různých oblastech lidské činnosti (v dopravě, při vzdělávání, při kulturních akcích, v restauracích apod.). Ne vždy je segregace považována za nepřipustnou, a to jak z právního, tak ani z morálního hlediska; často je v tomto směru uváděn příklad oddělených toalet pro chlapce a dívky ve školách či jejich oddělená výuka při tělocviku (viz JÍLEK, D., VĚTROVSKÝ, J., ŠMIGOVÁ, K. Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 15 a násl.).

25. V daném případě se však pozornost soudu při posouzení důvodnosti žaloby nutně soustřeďuje na jev tvrzený žalobci, totiž segregaci při poskytování vzdělání, která je založena na rozlišování z rasového či etnického důvodu (dále lze též použít zkráceného pojmu „rasová segregace“), která spočívá v odděleném vzdělávání žalobců coby příslušníků romské etnické menšiny. Je tedy nutno nejprve zodpovědět, za jakých podmínek lze takovou segregaci za právně nedovolenou označit, resp. zda lze vůbec rasovou segregaci při realizaci vzdělávání (byť vzniklou toliko de facto) připustit, případně za jakých podmínek se tak může stát.

b) Relevantní právní úprava

26. V poměrech České republiky není pojem segregace – jak správně vyjádřil odvolací soud – výslovně upraven v žádném právním předpisu (přínejmenším ne v právním předpisu vnitrostátního původu). Nicméně, jak již správně konstatoval odvolací soud, segregáčnÍ zacházení z důvodu rasy či etnického původu je právně nepřipustné, a to zejména tehdy, jedná-li se o porušení práva na rovné zacházení (porušení rovnosti v důstojnosti a v právech), resp. je-li segregace důsledkem diskriminace (přímé či nepřímé), a to také v souvislosti s realizací základního práva na vzdělání.

27. Je nutno si prvně uvědomit, že právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace jsou především ukotveny v rovině práva ústavního. Tak v čl. 1 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené usnesením předsednictva České národní rady č. [2/1993](#) Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky (dále též jen „Listina“), se stanoví, že „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“, čl. 3 odst. 1 Listiny každému zaručuje základní práva a svobody bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku rodu nebo jiného postavení, a čl. 24 Listiny ukládá, že „příslušnost ke kterékoli národnosti nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu“. Právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace se uplatní i při realizaci práva na vzdělání chráněného čl. 33 Listiny.

28. Byť Listina na ústavní úrovni zakotvuje základní principy rovného zacházení a zákazu diskriminace, právní regulace této problematiky je zachycena rovněž v nejrůznějších předpisech mezinárodního či nadnárodního původu a orgány tyto předpisy aplikující vytvořily celou řadu rozhodnutí, doporučení, hodnocení a jiných dokumentů úzce se k této problematice vážících. Závěry zde prezentované představují zdroj relevantních informací a vodítek, které by měly i vnitrostátní soudy při rozhodování obdobných případů vzít v úvahu. V rovině univerzální ochrany základních práv a svobod je rovnost v důstojnosti a v právech zakotvena zejména v čl. 2 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, přičemž v čl. 26 tohoto paktu je obsažen obecný zákaz diskriminace. K obdobným závazkům států se hlásí i Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (stejně jako předešle jmenovaný Pakt byl publikován ve Sbírce zákonů vyhláškou

ministra zahraničních věcí č. [120/1976](#) Sb.), jenž navíc ve svém čl. 13 odst. 1 zdůrazňuje úlohu práva na vzdělání v oblasti porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a všemi rasovými, etnickými a náboženskými skupinami.

29. Zvláštní úpravu ve vztahu k rasové diskriminaci obsahuje Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (publikována vyhláškou ministra zahraničních věcí č. [95/1974](#) Sb.), která pojem segregace obsahuje ve svém čl. 3, podle kterého smluvní státy „zvláště odsuzují rasovou segregaci a apartheid a zavazují se na územích spadajících pod jejich pravomoc předcházet, zakázat a vymýtit všechny praktiky tohoto druhu“, přičemž tento závazek se výslovně vztahuje i na právo na vzdělání [čl. 5 písm. e) bod v)]. Pominout v kontextu daného případu nelze ani čl. 2 ve spojení s čl. 28 Úmluvy o právech dítěte (publikované sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. [104/1991](#) Sb.), v nichž je vyslovena povinnost států respektovat a zabezpečovat práva dětí stanovená úmluvou bez diskriminace mimo jiné z důvodu rasy a etnického původu, jakož i uznat a postupně uskutečňovat právo dětí na vzdělání na základě rovných možností.

30. V systému ochrany lidských práv Rady Evropy je třeba ve vztahu k rovnému přístupu ke vzdělání uvést především čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhlášena pod č. [209/1992](#) Sb. – dále též jen „Úmluva“), jenž stanoví, že „užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“, a to ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě, podle něhož „nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.“

31. Na zákonné úrovni jsou právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace regulovány zejména antidiskriminačním zákonem, a to i v oblasti přístupu ke vzdělávání a jeho poskytování, včetně odborné přípravy (srov. § 1 odst. 1 písm. i/ tohoto zákona). Jeho § 1 odst. 3 pak stanoví, že „fyzická osoba má právo v právních vztazích, na které se vztahuje tento zákon nebo přímo použitelný předpis Evropské unie v oblasti volného pohybu pracovníků, na rovné zacházení a na to, aby nebyla diskriminována.“

32. Nelze opomenout, že antidiskriminační zákon je provedením (implementací) práva Evropské unie, z hlediska právě souzeného případu pak zejména směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. 6. 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ (uvedený komunitární předpis je dále odrazem a provedením Listiny základních práv Evropské unie, která ve svém čl. 14 zakotvuje právo na vzdělání a v čl. 21 ochranu před diskriminací). Tuto skutečnost ostatně deklaruje antidiskriminační zákon v § 1 odst. 1, přičemž pod písm. i) téhož ustanovení se uvádí, že mimo jiné „blíže vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech přístupu ke vzdělání a jeho poskytování, včetně odborné přípravy.“

33. Pro účely tohoto zákona se pak podle jeho § 2 odst. 1 „právem na rovné zacházení rozumí právo nebýt diskriminován z důvodů, které stanoví tento zákon nebo přímo použitelný předpis Evropské unie v oblasti volného pohybu pracovníků.“

34. V § 2 odst. 2 též zákon stanoví, že „diskriminace je přímá a nepřímá. Za diskriminaci se považuje i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci.“

35. Podle § 2 odst. 3 citovaného zákona „přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti,

pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a dále v právních vztazích, ve kterých se uplatní přímo použitelný předpis Evropské unie z oblasti volného pohybu pracovníků, i z důvodu státní příslušnosti.“

36. Za nepřímou diskriminaci se pak podle § 3 odst. 1 považuje „takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 osoba znevýhodněna oproti ostatním. Nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.“

c) Dosavadní judikatura vztahující se k problematice rasové segregace při poskytování vzdělání

37. Řešení otázek, jimiž se dovolací soud v tomto řízení zabývá, není z pohledu mezinárodního práva či zahraniční judikatury v zásadě nijak ojedinělé či překvapivé. Garancí menšinových práv v souvislosti s aplikací zásady rovnosti všech lidí v důstojnosti i v právech se již před druhou světovou válkou zabýval Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (orgán Společnosti národů), a to i v dnes často citovaném posudku ve věci menšinových škol v Albánii ze dne 6. 4. 1935, v němž nejprve obecně odlišil pojem rovnosti před zákonem od rovnosti faktické (materiální) a připomněl, že „garance menšinových práv má plnit současně dvě funkce: zajistit, aby s občany náležejícími k rasové, náboženské či jazykové menšině bylo nakládáno ve všech směrech rovnocenně jako s jinými státními občany a aby současně byly chráněny jejich zvláštnosti, tradice a národní charakteristiky. Rovnost formální (právní) vylučuje jakoukoliv diskriminaci, zatímco faktická rovnost může zahrnovat i nezbytnost různého zacházení za účelem dosažení takového stavu, v němž nebude rovnost před zákonem toliko formální rovností maskující právě faktickou nerovnost (převzato z: KVASNICOVÁ, J., ŠAMÁNEK, J. a kol. Antidiskriminační zákon. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 6).

38. Po druhé světové válce rasovou segregaci odsoudil mimo jiné i Nejvyšší soud Spojených států amerických. Stalo se tak především v pěti rozhodnutích vynesených dne 17. 5. 1954, z nichž první, a tím i nejznámější, je rozhodnutí ve věci *Brown v. Board of Education of Topeka* [347 U.S. 483 (1954)]. Byť závěry zde vyslovené byly především reakcí na specifické podmínky zejména v jižní části americké unie, je třeba je mít na paměti i v souzeném sporu. Nejvyšší soud USA v těchto rozhodnutích dospěl i na podkladě odborných výzkumů z oblasti sociální psychologie (např. tzv. *doll test*) k závěru, že separace černošských dětí od ostatních pouze na základě jejich rasy, byť i za rovných materiálních podmínek, „u nich způsobuje pocit méněcennosti, pokud jde o jejich status ve společnosti, což může ovlivnit jejich srdce a mysl způsobem, který pravděpodobně nebude nikdy odstraněn.“ Jednomyslně pak uzavřel, že v oblasti veřejného vzdělávání nemá dosud zastávaná doktrína přípustnosti rasové segregace za rovných materiálních podmínek (*separate but equal*) žádné místo a že „segregovaná školská zařízení jsou ze své podstaty nerovná“ (*inherently unequal*), a proto nepřípustná podle XIV. dodatku k Ústavě Spojených států.

39. Soudy v České republice dosud neměly hojnou příležitost vyjádřit se přímo a detailněji k otázkám spojeným s právním nahlížením na problematiku rasové segregace. Relevantní závěry v tomto směru jistě přinesl (v podmínkách sporu podle právní úpravy na ochranu osobnosti ve smyslu zákona č. [40/1964](#) Sb., občanského zákoníku, účinného do 31. 12. 2013) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4277/2010, a na něj navazující nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. III. ÚS 1136/13, (publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 143/2015), a dále rovněž nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2015, sp. zn. III. ÚS 1213/13 (publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 172/2015), v kterýchžto rozhodnutích se oba soudy zabývaly zejména interpretací § 133a písm. b) o. s. ř., tedy tím, který z účastníků a v jakém rozsahu má v řízení na ochranu osobnosti procesní povinnosti tvrdit a prokázat skutečnosti o nepřímé diskriminaci na základě rasového nebo etnického původu v přístupu ke vzdělání a odborné přípravě.

40. I když se Nejvyšší soud doposud přímo nevyjádřil k jevu rasové diskriminace jako takové, a to v souvislosti s aplikací antidiskriminačního zákona, v řadě svých rozhodnutí se již zabýval otázkami spojenými s přímou a nepřímou diskriminací, a to zejména v oblasti pracovněprávních vztahů (srov. např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. 21 Cdo 2195/2008, ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2262/2018, či ze dne 24. 6. 2020, sp. zn. 21 Cdo 2770/2019). Nejvyšší soud též posuzoval otázky diskriminace z hlediska víry a náboženského vyznání (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 25 Cdo 348/2019) či diskriminace při poskytování vzdělávání, která spočívala v hrazení nákladů na asistenta pedagoga (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. 25 Cdo 3821/2018). Závěry v těchto rozhodnutích dovozené lze přiměřeně aplikovat i na souzený případ.

41. Problematikou rasové diskriminace a segregace (a to zvláště ve spojení s realizací práva na vzdělání) se ovšem opakovaně zabýval Evropský soud pro lidská práva (dále též jen „ESLP“). Jedná se zejména o rozsudek velkého senátu ze dne 13. 11. 2007 ve věci D. H. a ostatní proti České republice, stížnost č. 57325/00 (dále též jen „D. H. a ostatní“), dále rozsudek ze dne 5. 6. 2008 ve věci Sampanis a ostatní proti Řecku, č. 32526/05 (dále též jen „Sampanis a ostatní“), rozsudek velkého senátu ze dne 16. 3. 2010 ve věci Oršuš a ostatní proti Chorvatsku, č. 15766/03 (dále též jen „Oršuš a ostatní“), rozsudek ze dne 11. 12. 2012 ve věci Sampani a ostatní proti Řecku, č. 59608/09 (dále též jen „Sampani a ostatní“), rozsudek ze dne 29. 1. 2013 ve věci Horváth a Kiss proti Maďarsku, č. 11146/11 (dále též jen „Horváth a Kiss“) či rozsudek ze dne 30. 5. 2013 ve věci Lavida a ostatní proti Řecku, č. 7973/10 (dále též jen „Lavida a ostatní“). Relevantní závěry obsažené v těchto rozhodnutích je třeba respektovat i v právě řešeném sporu (viz níže).

42. Ve vztahu k právní úpravě přímo aplikovatelné na souzený spor je pak nezbytné respektovat i relevantní závěry judikatury Soudního dvora Evropské unie (dále též jen „SDEU“), a to tím spíše, že právní úprava obsažená v antidiskriminačním zákoně představuje – jak bylo uvedeno shora – implementaci sekundárního práva Evropské unie, kterou SDEU ve své rozhodovací činnosti autoritativně vykládá. V tomto směru je nicméně třeba uvést, že SDEU dosud neměl možnost přímo se zabývat rasovou diskriminací při poskytování vzdělávání, nicméně v jeho judikatuře jsou obsažena interpretační kritéria vztahující se k diskriminačnímu jednání obecně a k rasové diskriminaci zvláště.

d) Stěžejní výkladová východiska ve vztahu k otázce rasové segregace

43. Aby bylo možno v rámci právě souzeného případu zodpovědět, zda žalobci coby příslušníci romské menšiny byli v daném případě při poskytování vzdělání nepřipustně diskriminováni tím, že jejich výuka probíhala odděleně od dětí neromského původu, je nutno nejprve zvážit, kdy a za jakých okolností lze obecně dovodit přímé nebo nepřímé diskriminační zacházení a kterak je s těmito formami diskriminace spojen jev segregace zejména s ohledem na podmínky při poskytování základního vzdělání. Za tímto účelem, tedy za účelem zodpovězení otázky položené v odstavci 25, je třeba reprodukovat některá obecná výkladová východiska.

44. Diskriminací obecně je rozuměno objektivně neodůvodněné rozdílné zacházení s diskriminovanou osobou v porovnání s tím, jak se zachází, zacházelo nebo by se zacházelo s osobou v obdobném postavení či srovnatelné situaci, a to z důvodů vymezených v § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona. Osobou ve srovnatelné situaci, ve vztahu k níž je prováděno porovnání, zda došlo k diskriminačnímu zacházení, je osoba, která není nositelkou diskriminačního znaku.

45. Jedním z diskriminačních důvodů je rasa a etnický původ, přičemž hranice oddělující tyto pojmy není ostrá (pojem rasa zřejmě odkazuje na odlišné fyziologické znaky, etnický původ se upíná spíše k odlišnosti kulturní, jazykové či náboženské). Nepochybné však je (a vyplývá to již z výše citovaných předpisů), že rozlišování a v jeho důsledku nerovné zacházení na základě těchto dvou důvodů je obzvláště nepřipustné, přičemž „nepřijatelné jsou samotné příčiny tohoto rozlišování: předsudky,

stereotypy, společenské vylučování nebo dokonce etnická nesnášenlivost“ (Boučková, P. In: BOUČKOVÁ, P. a kol. Antidiskriminační zákon. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, marg. 32). Za „obzvláště ohavnou“ byla rasová diskriminace označena Evropským soudem pro lidská práva v již výše uvedeném rozsudku D. H. a ostatní (bod 176), přičemž ESLP k tomu dodal, že „z tohoto důvodu musí státní orgány použít všech dostupných prostředků k boji proti rasismu a tím posilovat demokratickou vizi společnosti, kde rozdílnost není pojímána jako hrozba, nýbrž jako zdroj obohacení.“ Z tohoto důvodu je dovozováno, že zákaz rasové diskriminace je v zásadě absolutní.

46. K přímé diskriminaci zpravidla dochází tehdy, je-li rozlišení na základě zakázaného diskriminačního znaku přímo součástí přijatého ustanovení či opatření, praxe či jiného chování, nebo i tehdy, kdy tomu tak sice není, diskriminující jednání je skryté, avšak podaří se prokázat diskriminační záměr na základě jiných skutečností (okolností, za nichž k jednání došlo). K přímé diskriminaci na základě etnického původu SDEU při výkladu čl. 2 odst. 2 písm. a) směrnice 2000/43/ES uvedl, že „postačuje, aby byl tento etnický původ určující pro rozhodnutí zavést uvedené zacházení“ (rozsudek ze dne 16. 7. 2015 ve věci CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia, C-83/14, bod 76 – dále též jen „CHEZ“). Přímé rozlišování z důvodu rasy či etnického původu je pak za stanovených podmínek přijatelné pouze v případech pozitivních (zvláštních) opatření ve smyslu § 7 odst. 2 antidiskriminačního zákona.

47. Co se týče nepřímé diskriminace, její koncept byl (alespoň v evropském prostředí) vytvořen později, nejprve v judikatuře SDEU (zejména v jeho rozsudku ze dne 13. 5. 1986 ve věci Bilka Kaufhaus GmbH v. Karin Weber von Hartz, C-170/84), a její legální definice je obsažena ve výše citovaném § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona. Z ní je možno dovodit, že se vyznačuje těmito znaky (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 25 Cdo 348/2019):

- jednání (opomenutí) založené na (zdánlivě) neutrálním pravidlu (kritériu),
- které dopadá silněji (tíživěji) na konkrétní skupinu definovanou některým ze zakázaných diskriminačních důvodů (znevýhodnění),
- žalobce je členem takové skupiny,
- přičemž uvedené znevýhodnění není objektivně odůvodněno legitimním cílem a zároveň přiměřenými a nezbytnými prostředky.

48. Na vysvětlenou je nutno doplnit a pro účely daného případu zdůraznit, že nepřímou diskriminaci je nutné vnímat jako diskriminaci faktickou, která na rozdíl od diskriminace přímé (využívající přímo zakázaný diskriminační důvod – např. rasu či etnický původ či důvody s nimi spojené) není přímo (úzce) spjata se zakázaným diskriminačním důvodem a nemusí vždy dopadat pouze na ty osoby, které jsou nositelkami určitého zakázaného diskriminačního znaku. Nepřímé diskriminační jednání „působí navenek neutrálně (tedy nebere výslovně jako základní rozlišovací kritérium pohlaví, rasu, věk či jiný diskriminační důvod), avšak diskriminuje ve svých důsledcích, tedy fakticky dopadá tíživěji na skupinu osob vymezenou podle pohlaví, rasy, věku apod.“ (E. Kühnová, M. Whelanová. In: BOUČKOVÁ, P. a kol. Antidiskriminační zákon. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, marg. 123). Obdobně k nepřímé diskriminaci ve své rozhodovací praxi přistoupil Nejvyšší soud (srov. rozsudek ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 25 Cdo 348/2019, bod 23), dále Ústavní soud (srov. např. nález ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. III. ÚS 1136/13), Soudní dvůr Evropské unie (např. rozsudek ve věci CHEZ, body 94 a 96; obdobně též rozsudek ze dne 7. 12. 2000 ve věci Julia Schnobrus v. Land Hessen, C-79/99, body 38 a 39) i Evropský soud pro lidská práva (srov. například rozsudek ve věci Oršuš a ostatní, bod 150; obdobně též Sampanis a ostatní, bod 67).

49. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že pojem „zdánlivě neutrální ustanovení, kritérium či praxe“ je nezbytné vnímat ve spojení s tím, co bylo právě uvedeno, tedy že se jedná o takové ustanovení, kritérium či opatření, které je formulováno tak, že by ani na první pohled ani odvozeně nemělo vést k rozlišování na základě některého ze zakázaných diskriminačních důvodů, přesto ale jeho aplikace ve skutečnosti nepřiměřeně nepříznivý (znevýhodňující) dopad na tuto skupinu má.

Jinými slovy řečeno uvedené ustanovení o nepřímé diskriminaci dopadá i na ty situace, kdy se jedná o opatření neutrální nejen zdánlivě (jen na první pohled), ale i zjevně (ustanovení čl. 2 odst. 2 písm. b/ směrnice 2000/43/ES obsahuje ve své české verzi sousloví „navenek neutrální předpis“); srov. Též rozsudek SDEU ve věci CHEZ, body 93 a 94.

50. Z téhož rovněž vyplývá, že pro dovození nepřímé diskriminace ve smyslu rozebíraného ustanovení § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona není třeba naplnit podmínku úmyslu diskriminovat ani není třeba jiné formy zavinění. Jinak vyjádřeno, není třeba zkoumat, zda zakázaný diskriminační důvod (ve zde souzeném případě rasový či etnický původ) byl určujícím pro zavedení zkoumaného zacházení [srov. zejména výše uvedený rozsudek SDEU ve věci CHEZ, nebo též rozsudek ze dne 8. 11. 1990 ve věci Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenden (VJV-Centrum) Plus, C-177/88, bod 22]. Rovněž ESLP dovodil, že diskriminační úmysl není nezbytnou podmínkou (nepřímé) diskriminace (D. H. a ostatní, bod 184) a že „ani v případech v oblasti vzdělávání není nezbytné prokazovat jakýkoliv diskriminační záměr na straně příslušných orgánů“ (tamtéž, bod 194).

51. Co se týče podmínky znevýhodnění, je nezbytné nejprve podotknout, že čl. 2 odst. 2 písm. b) směrnice 2000/43/ES používá v anglické verzi pojmu „obzvláštní“ či „specifické“ znevýhodnění (particular disadvantage), naproti tomu antidiskriminační zákon je v tomto směru na první pohled přísnější, jestliže hovoří toliko o znevýhodnění bez požadavku jakéhokoliv závažnějšího stupně. Avšak i SDEU zastává při výkladu výše uvedeného ustanovení směrnice stanovisko, že z výrazu „specifické znevýhodnění“ nevyplývá, že „by takové znevýhodnění existovalo jen v závažném, zjevném a zvláště významném případě nerovnosti. Uvedená podmínka musí být chápána tak, že znamená, že z důvodu dotčeného opatření jsou specificky znevýhodněny osoby určitého etnického původu“ (rozsudek SDEU ve věci CHEZ, bod 99).

52. Ve vztahu k rasové diskriminaci obecně (a rasové segregaci zvláště) je pak třeba trvat na tom (a v tomto ohledu dovolací soud potvrzuje závěry soudu odvolacího), že znevýhodnění či nerovné zacházení v zásadě spočívá již v samotném faktu odlišného zacházení s jednotlivci příslušnými k určité rase či etniku nebo v jejich oddělení (separování), neboť již samo o sobě je urážlivé a stigmatizující, znamenající pro tyto jednotlivce pocit vyloučení a méněcennosti (viz výše citované rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci Brown v. Board of Education of Topeka či rozsudek SDEU ve věci CHEZ, bod 108). Není tedy principiálně nezbytné, aby při existenci segregovaného vyučování romských žáků byly dány rovněž rozdílné obsahové či materiální podmínky vzdělávání pro to, aby se jednalo o nerovné zacházení. Zjištění v tomto směru učiněná však mohou závěry o diskriminaci posilovat. Jinými slovy řečeno rasová segregace provázející poskytování vzdělání nemůže být zdůvodněna (obhajována) tím, že segregovaným žákům se dostalo stejné vzdělávací příležitosti, neboť i kdyby to byla pravda, znamenalo by to přihlášení se k doktríně „separate but equal“, která byla v minulosti rázně odmítnuta a je nezbytné ji stejně odmítnout i nyní. Dovolací soud v této souvislosti považuje za účelné zdůraznit, že zvláště společné vzdělávání členů majoritní a minoritní části společnosti brání nejen vzniku neodstranitelného pocitu vyčlenění a méněcennosti, ale také se jedná o jeden z důležitých předpokladů nekonfliktního a tolerantního soužití mezi nejrůznějšími skupinami obyvatel, kteří namnoze mají rozdílné životní priority, resp. představy o tom, co je v životě důležité. Je pak obecně známou skutečností, že schopnost tolerance je možno za podmínek k tomu příznivých formovat a utvrzovat spíše v procesu vzdělávání menších dětí, jejichž mysl a srdce jsou dozajista otevřenější než u lidí ve věku pozdějším.

53. Bylo-li právě alespoň stručně vymezeno, jaké jsou obecné znaky nepřímé (rasové) diskriminace ve formě rasové segregace, je dále třeba vysvětlit, kdy (za jakých okolností) může – zejména strana žalovaná – prokázat, že se v konkrétním případě o diskriminační zacházení nejednalo. O nepřímou diskriminaci se ve smyslu antidiskriminačního zákona nejedná tehdy, jestliže je odlišné zacházení objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky vedoucí k jeho dosažení jsou zároveň vhodné,

nezbytné a přiměřené.

54. Při aplikaci těchto kritérií je nicméně nezbytné uvědomit si jejich význam. Zda je legitimním samotný cíl, k jehož dosažení bylo určité opatření (kritérium, praxe) přijato, je třeba posoudit vždy ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu. V zásadě však bude za legitimní možno označit naplnění určitého veřejného zájmu (například zajištění standardu bezpečnosti). Zároveň ovšem bude vždy nutné, aby takové opatření (sledující legitimní cíl) bylo k dosažení kýženého cíle vhodné, jinými slovy řečeno, aby jeho prostřednictvím bylo možno sledovaného cíle dosáhnout, nezbytné, tedy aby téhož cíle nebylo možno dosáhnout jinými nástroji, které by méně zasahovaly do práva na rovné zacházení, a přiměřené (přiměřenost v užším slova smyslu), tedy aby zkoumaným opatřením nebyly nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy znevýhodněných osob (srov. rozsudek SDEU ve věci CHEZ, bod 110 a násl., či rozsudek ESLP ve věci Oršuš a ostatní, bod 150). Přitom je nutno zdůraznit, že v případě rozdílného zacházení z důvodu rasy či etnického původu je právě uvedená kritéria nezbytné interpretovat striktně, resp. co nejúžeji (as strictly as possible) – srov. rozsudek SDEU ve věci CHEZ, bod 112, či rozsudky ESLP ve věci D. H. a ostatní, bod 196, ve věci Sampanis a ostatní, bod 83, či ve věci Oršuš a ostatní, bod 156.

55. Dále je třeba – zejména s přihlédnutím k okolnostem souzeného případu – vzít v úvahu, že ESLP ve vztahu k objektivnímu odůvodnění diskriminačního zacházení při poskytování vzdělání sice uvedl, že za určitých okolností by umístěním žáků na základě jejich rasy či etnického původu ve zvláštní třídě mohl být sledován legitimní cíl, avšak jen tehdy, jestliže by se jednalo o přizpůsobení vzdělávacího systému zvláštním (specifickým) potřebám těchto dětí. Nicméně jestliže se takové opatření nepřiměřeně nebo dokonce výhradně dotýká členů konkrétní etnické skupiny, pak musí být přijaty vhodné záruky (Oršuš a ostatní, bod 157), což znamená, že umístění dětí v separované třídě by mělo být přijato jen tehdy, je-li to absolutně nezbytné, vždy na základě objektivního a zevrubného (komplexního) testování a jen na nejkratší možný čas (tamtéž, body 159 a 165). Naopak ESLP odmítl jako objektivně zdůvodněný legitimní cíl, jestliže jsou vytvářeny výhradně romské veřejné školy při rezignaci na jakákoliv antisegregační opatření (například posílání romských žáků do jiných škol či jiné rozvržení mapy školních obvodů), a to i tehdy, jestliže na straně státu nebyl shledán žádný diskriminační záměr a jestliže příčinou výsledného stavu byly protesty ze strany rodičů neromských žáků (rozsudek ESLP ve věci Lavida a ostatní, bod 72).

56. Je nutno již na tomto místě odmítnout závěr přijatý oběma soudy v souzeném případě, že k diskriminaci žalobců (k jejich segregaci) nemohlo dojít již proto, že s jejich zařazením do příslušné školy či vzdělávacího programu souhlasili jejich rodiče tím, že žalobce do školy, resp. vzdělávacího programu přihlásili. Nejvyšší soud se v tomto směru ztotožňuje s dovolateli i se stanoviskem ESLP, že takový souhlas nemůže být relevantní, neboť se nikdo nemůže vzdát svého základního práva nebýt diskriminován, a to zejména v případě, že se nejedná o souhlas informovaný (viz D. H. a ostatní, body 202 až 204, Sampanis a ostatní, bod 92 a následující, a Oršuš a ostatní, bod 178). Informovaným souhlasem je pak podle Nejvyššího soudu třeba rozumět možnost rozhodnout se na základě relevantních, dopředu poskytnutých informací, které může rozhodující subjekt při znalosti dostupných alternativ důkladně a komplexně uvážit (eventuálně i po případné nezávislé odborné konzultaci), a to s ohledem na stupeň závažnosti důsledku takového rozhodnutí, který je v případě výběru základního vzdělání pro nezletilé dítě nutno považovat za velmi vysoký.

57. Lze tedy shrnout, že oddělení či oddělování příslušníků určité skupiny charakterizované rasovými či etnickými hledisky je nepřijatelnou segregací, a to i tehdy, není-li odůvodněno ani motivováno rasovými hledisky, pokud faktický výsledek takového zacházení není podložen legitimním cílem, a sleduje-li legitimní cíl, nejsou prostředky k jeho dosažení vhodné a nezbytné, případně i takovými jsou, ale nepřiměřeně (neadekvátně) zasahují oprávněné zájmy znevýhodněných (segregovaných) osob.

e) Přenesení důkazního břemene

58. Konečně je třeba vyjádřit se k otázce důkazního břemene a jeho přesunu ve sporech vyplývajících z antidiskriminačního zákona, je-li uplatněným důvodem podání žaloby na ochranu před diskriminací nerovné zacházení z důvodu rasy nebo etnického původu. Stěžejním je v této souvislosti § 133a písm. b) o. s. ř., jenž stanoví, že „pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci na základě rasového nebo etnického původu při poskytování zdravotní a sociální péče, v přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, přístupu k veřejným zakázkám, přístupu k bydlení, členství ve spolcích a jiných zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb, je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.“

59. Při interpretaci uvedeného ustanovení je nezbytné mít na paměti především závěry SDEU, jenž v této souvislosti uvedl, že jakmile osoba, která se cítí poškozena nedodržením zásady rovného zacházení, předloží soudu nebo jinému příslušnému orgánu skutečnosti nasvědčující tomu, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci, přísluší odpůrci prokázat, že k porušení uvedené zásady nedošlo. V takovém případě je třeba zajistit, aby odepření informací ze strany odpůrce nemohlo ohrozit dosažení cílů směrnice 2000/43/ES (rozsudek SDEU ve věci CHEZ, body 76 a 77).

60. Ústavní soud se k přenesení důkazního břemene v antidiskriminačních sporech vyjádřil v nálezu pléna ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04. V něm dospěl k závěru, že není dostačující, jestliže osoba, která se (při nákupu služeb) cítila být rasově diskriminována, pouze tvrdí, že došlo k diskriminačnímu jednání. Je nezbytné „nejen tvrdit, ale i prokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým, tedy neznevýhodňujícím způsobem.“ Dále musí taková osoba tvrdit, „že znevýhodňující zacházení bylo motivováno diskriminací na základě rasového nebo etnického původu. Tuto motivaci ovšem prokazovat nemusí, se v případě důkazu odlišného zacházení předpokládá, je však vyvratitelná, prokáže-li se (dokazováním) opak.“ Nutno podotknout, že v tomto nálezu Ústavní soud interpretoval znění § 133a o. s. ř. ve znění účinném do 31. 12. 2006, avšak uvedené závěry je možno přiměřeně aplikovat i na současný právní stav (což vyplývá např. i z nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2015, sp. zn. III. ÚS 880/15, bodu 24).

61. K této problematice se – jak uvedeno výše – vyjádřil zevrubně i Nejvyšší soud (byť v podmínkách řízení o žalobě na ochranu osobnosti) ve svém rozsudku ze dne 13. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4277/2010. V něm (v návaznosti na předchozí judikaturu) formuloval stanovisko, že k prokázání nepřímé diskriminace a přesunutí důkazního břemene je v první řadě nezbytné nejprve přednést skutečnosti, ze kterých lze dovodit diskriminaci důkazem prima facie. Až v případě, že je skutečně takový důkaz podán, přesune se automaticky důkazní břemeno na žalovaného, který pak musí prokázat, že žalobce nebyl diskriminován. V návaznosti na rozhodnutí ESLP (mimo jiné D. H. a ostatní, Sampanis a ostatní či Oršuš a ostatní) pak Nejvyšší soud dovodil, že v případě nepřímé diskriminace jsou přípustným důkazem prima facie relevantní statistická data (oficiální či neoficiální), z nichž vyplývá disproporčnost dopadů neutrálního kritéria (praxe, ustanovení) na chráněnou skupinu. Je-li pak žalobce členem takové chráněné skupiny, dochází k přesunutí důkazního břemene na žalovaného. Ten následně může vyvrátit disproporční dopad na chráněnou skupinu či příslušnost žalobce k této skupině a v případě absence takových protidůkazů může tvrdit a prokazovat, že k rozdílnému zacházení byly dány objektivní důvody. Na tento rozsudek navázal náleze Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. III. ÚS 1136/13, v němž byly výše uvedené závěry potvrzeny.

62. Z výše uvedeného se pro účely tohoto rozhodnutí podává, že za důkaz prima facie lze – stručně vyjádřeno – považovat důkazní prostředek, na jehož základě budou prokázána taková relevantní tvrzení, z nichž lze dovodit existenci určitého nerovného zacházení. V případě rasové diskriminace spočívající v segregaci při poskytování vzdělání je nezbytné nejen to, aby žalobce tvrdil, že se cítí být

diskriminován (že byl obětí segregáčního zacházení), ale aby též vysvětlil, z čeho tento diskriminační důsledek dovozuje, resp. z jakých konkrétních skutečností (okolností) se podává. V případě diskriminace spočívající v rasové segregaci při poskytování vzdělávání mohou taková tvrzení spočívat zejména v tom, že v určitém místě a čase docházelo či dochází k neadekvátnímu (disproporčnímu) zastoupení dotčené etnické menšiny v konkrétním školském zařízení či v jeho jednotlivých třídách, přičemž příležitým důkazním prostředkem k prokázání takového tvrzení budou povětšinou určité (oficiální či věrohodné neoficiální) statistické údaje. Výše již bylo konstatováno, že segregace na základě rasy či etnického původu zpravidla sama o sobě vede k závěru o nerovném zacházení, zvláště pak týká-li se menšinového etnika, které bylo či je historicky ve zranitelném postavení, avšak žalobcům nic nebrání, aby v tomto ohledu tvrdili a prokazovali nerovné vzdělávací podmínky (například obsahově nižší kvalitu školních osnov), které by závěr o diskriminaci dále posilovaly.

63. Je-li tedy právě uvedená skutečnost žalujícími tvrzena a prokázána, přesouvá se důkazní břemeno na žalovaného, který musí tvrdit a prokázat, že k vytvoření stavu diskriminujícího (segregáčního prostředí) nedošlo, nebo že se nejednalo o diskriminaci přímou, neboť k vytvoření tohoto stavu nedošlo v důsledku jednání či opomenutí motivovaného diskriminacími důvody (viz výše), eventuálně ve vztahu k vyvrácení nepřímé diskriminace, že k takovému stavu sice došlo, ale na základě aplikace neutrálního kritéria, jehož přijetí bylo vedeno legitimním cílem a nástroje k dosažení tohoto cíle byly vhodné, nezbytné a přiměřené.

f) Aplikace vyložených východisek na daný případ

64. Z výše vyložených závěrů vyplývá, že obecné úvahy odvolacího soudu o rasové segregaci coby nepřijatelném důsledku rasové diskriminace obecně a při poskytování vzdělání zvláště jsou v zásadě správné (byť ne zcela úplné). Dovolací soud však dospěl k závěru, že odvolací soud především nedůsledně, a tím i nesprávně interpretoval a aplikoval podmínky, za nichž lze dovodit vznik přímé či nepřímé diskriminace projevující se segregací žalobců, coby příslušníků romské menšiny, při poskytování vzdělávání ve školském zařízení provozovaném žalovanou 2), která byla zřízena žalovaným 1). V důsledku toho se nezabýval posouzením podmínek pro přesun důkazního břemene na žalovaného 1) a žalovanou 2).

Období před školním rokem 2010/2011

65. Nejprve je třeba poznamenat, že ve vztahu k tomuto období se argumentace odvolacího soudu zcela míjí s klíčovými žalobními tvrzeními. Ta jsou postavena nikoliv na tom, že by žalobci byli separováni v důsledku existence dvou vzdělávacích programů ve dvou různých budovách školského zařízení druhé žalované, nýbrž na tom, že v tomto období docházeli do této školy toliko žáci romského etnika, což neodpovídalo etnickému složení spádové oblasti školy, přičemž nadto měl být i v tomto období aplikován méně náročný vzdělávací plán určený pro děti se sociálním znevýhodněním („Přes tři schody do života“). Odvolací soud v této souvislosti pouze uvedl, že první žalovaný nestanovil školské obvody podle etnicity, což však, jak sám poznamenal, žalobci ani netvrdili.

66. Odvolací soud a ani soud prvního stupně se proto vůbec nezabývaly argumenty žalobců, že do uvedené školy byli přijímáni toliko či převážně žáci romského etnika a že v tomto ohledu mělo svou roli sehrát to, že vzdělání v této škole bylo určeno toliko dětem s tzv. sociálním znevýhodněním, kterýžto pojem byl dále specifikován ve vzdělávacím plánu „Přes tři schody do života“. V této souvislosti soudy nezhodnotily žalobci předložené důkazní návrhy, které měly obsahovat tvrzené statistické údaje, a dále písemně zachycenou koncepci jmenovaného vzdělávacího plánu či výsledky výzkumu provedeného pro organizaci European Roma Rights Centre (ERRC). Jinými slovy řečeno, soudy opomněly vypořádat se s žalobními argumenty, podle nichž v tomto období došlo k diskriminaci žalobců a), c), d), e) a f), a to ať už k diskriminaci přímé nebo nepřímé, že žalovaná 2)

byla zřízena záměrně nebo toliko fakticky působila coby škola určená jen pro žáky se zvláštními potřebami pocházejícími ze sociálně znevýhodněného prostředí, případně s programově méně náročnými osnovami, a že tak (v tomto důsledku) mělo dojít k vytvoření školského zařízení s úplným nebo převážným zastoupením dětí romského etnika.

67. Tvrzení žalobců a jimi předložené relevantní důkazní prostředky pak měly být zhodnoceny z pohledu výše vyložených právních závěrů, které se vztahují k rasové segregaci jako projevu a důsledku přímé či nepřímé diskriminace. Z pohledu žalobci tvrzeného naplnění znaků nepřímé diskriminace bylo nezbytné nejprve posoudit, zda bylo žalobci prokázáno tvrzení, že v ZŠ Š. byly před školním rokem 2010/2011 vzdělávány toliko (či převážně) děti s romským etnickým původem a zda právě s ohledem na tuto skutečnost, eventuálně též ve spojení s případným zjištěním, že školní osnovy „Přes tři schody do života“ (dle nichž byla výuka prováděna) znamenaly horší vzdělávací příležitost než v jiných základních školách, mohli být žalobci vystaveni nerovnému zacházení. V případě kladné odpovědi na tuto otázku by pak bylo ve smyslu závěrů vztahujících se k aplikaci § 133a písm. b) o. s. ř. povinností žalovaných, aby tvrdili a prokázali, že taková situace neznamena horší zacházení se členy romské komunity v dané oblasti nebo že žalobci do takto znevýhodněné skupiny nespádají, popřípadě, že zřízení základní školy s daným vzdělávacím plánem bylo objektivně odůvodněno legitimním cílem a že nástroje k dosažení tohoto cíle přijaté byly vhodné, nezbytné a přiměřené.

68. Z hlediska tvrzeného naplnění znaků přímé diskriminace se soudy měly rovněž zabývat argumenty žalobců, kteří mají za to, že z jimi předložených důkazních prostředků vyplývá, že ZŠ Š. byla programově zřízena pouze pro romské děti. V tomto směru tak bylo zapotřebí zodpovědět, zda lze z jednání na straně žalovaných dovést byť i jen implicitně přijatý záměr oddělit výuku žalobců coby osob romského etnika od žáků neromského původu při poskytování vzdělávání na území XY (popřípadě městského obvodu XY), resp. zda je z předložených důkazních prostředků možno dovést, že etnický původ byl určujícím kritériem pro zřízení ZŠ Š. a v jejím rámci pro vytvoření zvláštního vzdělávacího programu „Přes tři schody do života“.

69. Jestliže se soudy s těmito otázkami dosud nevypořádaly, je v tomto směru jimi provedené skutkové i právní posouzení věci neúplné, a tudíž nesprávné.

70. K tomu považuje Nejvyšší soud za nezbytné doplnit, že antidiskriminační zákon nabyl účinnosti až dne 1. 9. 2009, a proto je jeho ustanovení třeba aplikovat na zjištěný skutkový stav (skutečnosti), vztahující se k situaci na ZŠ Š., nastalé až od tohoto data (§ 12 uvedeného zákona). Na druhé straně nelze pominout, že zákaz rasové diskriminace byl součástí českého právního řádu již před tímto datem, a proto je třeba zvážit, zda nároky uplatněné žalobci vztahující se k časovému období před 1. 9. 2009 bylo možno přiznat na základě jiného právního předpisu (zejména podle právních předpisů na ochranu osobnosti).

Období počínaje školním rokem 2010/2011

71. Přestože odvolací soud vyslovil názor, že rasovou segregaci považuje za protiprávní, nakonec uzavřel, že k ní v souzeném případě nedošlo ani v období počínajícím školním rokem 2010/2011. Odvolací soud se ovšem nijak nevyjádřil k tomu, zda se žalobcům podařilo předložit důkazy prokazující, že k jejich diskriminaci formou segregace mohlo dojít (i když žalobci tvrdili disproporčnost ve složení tříd a rozdílnost osnov), a proto se ani nijak nevyjadřoval k přesunu důkazního břemene na žalované podle § 133a písm. b) o. s. ř.

72. Právě uvedený postup odvolacího soudu neumožňuje soudu dovolacímu vyjádřit se pregnantně k interpretaci případných zjištění stran naplnění požadované důkazní povinnosti na straně žalobců podle § 133a písm. b) o. s. ř., neboť z rozhodnutí odvolacího soudu ani soudu prvního stupně se

přímo nepodává skutkové zjištění, jaké bylo zastoupení romských dětí v jednotlivých třídách v poměru k dětem jiného etnického původu (i když žalobci v tomto směru tvrzení a návrhy na dokazování předkládali). Bylo-li by však možno z vyjádření odvolacího soudu usuzovat, že (jak ostatně tvrdí dovolatelé) ve třídách umístěných v budově v XY ulici (se vzdělávacím programem „Přes tři schody do života“) byli vzděláváni pouze, téměř výhradně či převážně žáci romského etnika a že naproti tomu v budově v XY (se vzdělávacím programem „Chceme být úspěšní“) byli vzděláváni pouze, téměř výhradně či převážně žáci jiných etnických skupin (a romští žáci zde byli zastoupeni toliko v malém procentu případů), nasvědčovalo by to spíše tomu, že důkaz prima facie byl podán. Tuto skutečnost by mohlo umocňovat eventuálně prokázané tvrzení žalobců, že vzdělávací plán „Přes tři schody do života“ uplatňovaný při výuce v budově na ulici XY z hlediska svých cílů a svého obsahu neposkytoval stejné vzdělávací příležitosti jako vzdělávací plán „Chceme být úspěšní“ (slovy žalobců, že se jednalo o substandardní vzdělávací program).

73. Těmto hlediskům však odvolací soud v důsledku výše uvedeného postupu nevěnoval pozornost a příslušné závěry v tomto směru nezformuloval. Jestliže by však dospěl k tomu, že důkaz prima facie o nepřímém diskriminačním zacházení se žalobci byl podán, měla by žalovaná 2), případně oba žalovaní, tvrdit a prokazovat, že k takovému zacházení byl dán legitimní cíl a že prostředky pro jeho dosažení byly vhodné, nezbytné a přiměřené. Odvolací soud, aniž se zabýval naplněním předpokladů pro přesun důkazního břemene, zřejmě uzavřel, že ze skutkových zjištění učiněných v průběhu řízení se podává, že k nepřímé diskriminaci žalobců nedošlo, neboť vytvoření nového vzdělávacího plánu v jiné budově školy představovalo legitimní cíl a nástroje k jeho dosažení byly vhodné, nezbytné a přiměřené.

74. Nejvyšší soud však na podkladě výše uvedených východisek pokládá tento právní závěr odvolacího soudu rovněž za prozatím předčasný. Odvolací soud totiž v tomto směru pouze poněkud lakonicky konstatoval, že prostředky k dosažení výše uvedeného legitimního cíle byly přiměřené a nezbytné, aniž by však tento závěr jakkoliv blíže zdůvodnil a aniž by zohlednil závěry rozhodovací praxe evropských soudů, Nejvyššího soudu nebo Ústavního soudu uvedené výše.

75. Prozatím lze zřejmě souhlasit s odvolacím soudem v tom, že záměr vyučovat cizí jazyk již na prvním stupni základních škol je cílem legitimním. Je také možno ztotožnit se s jeho názorem, že k rozdělení žáků do jednotlivých vzdělávacích programů, a tudíž i tříd a budov, mělo dojít na základě neutrálního kritéria, za který žalovaná 2) považovala určitý (vyšší) stupeň studijních předpokladů. Je nicméně otázkou dosud nezodpovězenou, zda rozšířená výuka cizích jazyků na prvním stupni základní školy, kterou byl podpořen vznik nového vzdělávacího programu na ZŠ Š., takové předpoklady vyžaduje. Odvolací soud v tomto směru dovodil, že k výuce cizího jazyka na prvním stupni a výuce dalšího cizího jazyka na druhém stupni „je nezbytná daná školní zralost“. Není však zřejmé, z čeho takový závěr dovodil. Jinými slovy řečeno, není zřejmé, z jakého důvodu bylo vhodné vázat výuku cizího jazyka na určitý (pokročilý) stupeň studijních předpokladů, a není zřejmé, na jakých (nejlépe odborných) úsudcích je takový závěr založen.

76. V případě kladného zodpovězení výše položené otázky by bylo dále potřebné pečlivě a zvláště přísně posoudit, kterak namítají žalobci, zda za tímto účelem (výuky cizích jazyků a ICT) bylo v daném případě nezbytné vytvořit nový (separátní) vzdělávací plán či zda bylo nezbytné, aby výuka žáků v těchto dvou vzdělávacích plánech (které se podle zatímních zjištění soudů i tvrzení samotné žalované lišily jen v rozšířené výuce cizího jazyka a ICT technologií ve vzdělávacím plánu „Chceme být úspěšní“) probíhala fyzicky odděleně – tedy v separovaných třídách, a navíc v oddělených budovách. Pakliže by se ukázalo nezbytným vést výuku ve dvou vzdělávacích programech a fyzicky odděleně, bylo by dále nezbytné zodpovědět, zda tím nebyly nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy znevýhodněných osob. Jinými slovy by bylo třeba rozhodnout, zda zájem na zvyšování jazykové úrovně za těchto podmínek je proporcionální ve vztahu k důsledku, jímž je oddělené vzdělávání znevýhodněné etnické menšiny.

77. Je třeba dát zapravdu žalobcům, že bylo nezbytné, aby soudy rovněž věnovaly pozornost kvalitě a objektivitě posouzení školní zralosti při zápisu dětí do prvních ročníků základní školy žalované 2/. Jinými slovy řečeno, bylo třeba posoudit, zda provedené hodnocení bylo způsobilé ospravedlnit rozdílné zacházení, resp. zda bylo toto posouzení přiměřené ve vztahu ke zjišťovaným a vyžadovaným studijním předpokladům a učebním záměrům, zda bylo prováděno k tomu způsobilými, odborně vybavenými osobami a zda případně zohledňovalo relevantní specifika romských dětí.

78. Na tomto místě je vhodné zopakovat, že souhlas rodiče se zapsáním dítěte do konkrétního studijního plánu, nemůže být z hlediska antidiskriminačního práva relevantní, pakliže se navíc nejedná o souhlas informovaný.

VII. Závěr

79. Nejvyšší soud ani na základě právě učiněné kritiky rozhodnutí obou stupňů nemíní předem jakkoliv předjímat výsledek tohoto řízení, jednalo by se konec konců o značné vybočení z mezí dovolacího přezkumu. Dospěl však k závěru, že zhodnocení skutkových tvrzení a příslušných důkazních prostředků bylo ze strany soudu prvního stupně i soudu odvolacího v kontextu výše uvedených obecných východisek, jimiž je třeba se ve sporech vyplývajících z antidiskriminačního práva řídit, poměrně kusé, neúplné a nesoustředilo se na ty stránky případu, které jsou pro konečné rozhodnutí ve věci klíčové. Proto je třeba považovat skutkové i právní závěry provedené oběma soudy za neúplné, jejich rozhodnutí za předčasná, a tudíž i nesprávná. Dovolací soud tudíž rozsudek odvolacího soudu i rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a odst. 2 o. s. ř.).

80. Soudy jsou ve smyslu § 243g odst. 1 části první věty za středníkem o. s. ř. ve spojení s § 226 o. s. ř. vázány právními názory dovolacího soudu v tomto rozhodnutí vyslovenými, které dovolací soud pro přehlednost shrnuje následovně.

a) Rasová segregace je nepřijatelnou formou diskriminačního zacházení a je třeba vycházet z její definice uvedené v bodě 57 tohoto rozhodnutí. Je však třeba ji odlišovat od tzv. pozitivních opatření přijatých podle § 7 odst. 2 antidiskriminačního zákona.

b) Nepřímá diskriminace - na rozdíl od diskriminace přímé - nevyžaduje diskriminační úmysl či motiv, jedná se o diskriminaci faktickou, k níž dochází v důsledku určitého rozhodnutí, opatření či praxe založené na neutrálním kritériu, a to za předpokladu, že odlišné zacházení není objektivně odůvodněno legitimním cílem, případně prostředky vedoucí k jeho dosažení nejsou vhodné, nezbytné a přiměřené.

c) Méně příznivé zacházení v případě rasové segregace představuje již samotné oddělování (separování) příslušníků dotčené rasové či etnické menšiny, a není tedy nutné, aby byly kumulativně přítomny horší hmotné či nehmotné podmínky pro segregovanou skupinu, v případě segregace při poskytování vzdělávání tedy horší vzdělávací příležitosti či méně příznivé materiální a jiné vybavení příslušného školského zařízení.

d) Z hlediska naplnění hypotézy § 133a písm. b) o. s. ř. v souvislosti s namítanou segregací při poskytování vzdělávání musí žalující tvrdit, že v určitém období a na určitém místě docházelo ke zřetelně nepoměrnému (převažujícímu) zastoupení žáků dotčené rasové či etnické skupiny a toto tvrzení musí prokázat, přičemž se tak zpravidla děje prostřednictvím oficiálních či neoficiálních, ale věrohodných, statistických údajů.

e) Skutečnosti, z nichž lze dovodit souhlas diskriminované osoby se segregacním zacházením, jsou v zásadě irelevantní.

f) Při posuzování toho, zda v konkrétním případě bylo prokázáno, že se nejednalo o nepřijatelnou nepřímou diskriminaci, je třeba zhodnotit naplnění všech kritérií uvedených v § 3 odst. 1 větě druhé antidiskriminačního zákona a vyložených v odstavci 54 a následujících tohoto rozhodnutí, přičemž to, zda tato kritéria byla s ohledem na tvrzenou rasovou segregaci splněna, je nutno posuzovat velmi

přísně (restriktivně).

81. Dospějí-li soudy v dalším řízení k závěru, že došlo k diskriminaci žalobců (či některého z nich), neopomenou se zabývat tím, zda jsou oba žalovaní povinni odčinit nemajetkovou újmu způsobenou konkrétnímu žalobci, a pokud ano, jedná-li se o jejich společnou povinnost dělitelnou či solidární.

© EPRAVO.CZ - Sbíрка zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Pracovní doba](#)
- [Exekuce](#)
- [Důkazní břemeno](#)
- [Dokazování, neúčinnost právního jednání](#)
- [Katastr nemovitostí](#)
- [Náhrada za ztrátu na výdělků \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Ochrana spotřebitele \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Pracovněprávní vztah \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Společný nájem bytu manžely \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Určení otcovství \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Jméno v obchodní firmě právnické osoby](#)